

Klasikleri Niçin Okumalı?¹

Italo Calvino

Çeviri: Kemal Atakay

Birkaç tanım önerisiyle başlayalım.

1. *Klasikler, haklarında asla “okuyorum” sözünü değil, genellikle “yeniden okuyorum” sözünü işittiğimiz kitaplardır.*

En azından “çok okumuş” olduğu kabul edilen kişiler arasında olur bu; dünyayla ve dünyanın bir parçası olarak klasiklerle karşılaşmanın tam da ilk karşılaşma olması nedeniyle değerli olduğu gençlik için geçerli değildir.

“Okumak” fiilinin önündeki “yeniden” sözü, ünlü bir kitabı okumadıklarını itiraf etmekten utananların küçük bir ikiyüzlülüğü olabilir. Onları rahatlatmak için şunu belirtmek yeterli olacaktır: Bir bireyin “oluşum dönemindeki” okumaları ne kadar kapsamlı olursa olsun, her zaman okuyamadığı çok sayıda temel yapıt kalır geriye.

Herodotos’u ve Thukydides’i baştan sona okuyanlar parmak kaldırsın. Peki, Saint-Simon’u? Ya da Kardinal Retz’i? Kaldı ki, 19. yüzyılın [*İnsanlık Güldürüsü* gibi] büyük dizi romanları da okunmaktan çok ad olarak bilinir. Fransa’da Balzac okulda okunmaya başlanır ve dolaşımdaki basımların sayısına bakılırsa, insanların okuldan sonra da Balzac’ı okumaya devam ettikleri söylenebilir. Ama İtalya’da bir kamuoyu araştırması yapılacak olsa, korkarım, Balzac son sıralarda çıkacaktır. İtalya’daki Dickens tutkunları, az sayıdaki seçkinden oluşan bir topluluktur; bu kişiler bir araya geldiklerinde, tanıdıkları insanlardan söz edercesine hemen Dickens kahramanlarını ve sahnelerini anımsatırlar birbirlerine. Yıllar önce Michel Butor Amerika’da ders verirken, hiç okumadığı Emile Zola üzerine sorulan sorulardan usanıp bütün Rougon-Macquart dizisini okumaya karar vermiş. Bu romanlar bütününün sandığından bambaşka —çok güzel bir yazıda betimlediği olağanüstü bir mitoloji ve kozmogoni soykütüğü— olduğunu keşfetmiş.

Bu da gösteriyor ki, büyük bir kitabı olgunluk çağımızda ilk kez okumak olağanüstü bir zevktir: Gençliğimizde okumuş olmamıza göre farklı —ama daha büyük ya da daha az diyemeyeceğimiz— bir zevk. Gençlik, her deneyime olduğu gibi, okumaya da özel bir tat ve özel bir önem yükler; olgunluk çağımızda ise, birçok ayrıntı ve düzeyi ve ek anlamları fark ederiz (fark etmemiz gerekir). Öyleyse, şu öteki tanımı vermeyi deneyebiliriz:

2. *Okumuş ve sevmiş olanlar için zenginlik anlamına gelen, ama zevkine varabileceği daha iyi koşullarda ilk kez okuma şansını bulanlar için de o denli zenginlik demek olan kitaplara klasik denir.*

¹ **Orijinal Kaynak:** Calvino, Italo. (2014). *Klasikleri Niçin Okumalı?*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 11-18.

Gerçekten de gençlik okumaları, sabırsızlık, dikkatsizlik, kullanım talimatları konusundaki deneyimsizlik, yaşam konusundaki deneyimsizlik yüzünden pek yararlı olmaz. Gelecekteki deneyimlere biçim vermeleri, o deneyimler için birer model, çatı, karşılaştırma ögesi, sınıflandırma çerçevesi, değerler yelpazesi, güzellik paradigması olmaları anlamında biçimlendirici (belki önceki durumun yanı sıra biçimlendirici de) olabilirler: Bunların hepsi, gençlikte okuduğumuz kitaptan hemen hiçbir şey hatırlamasak da işlevini sürdüren şeylerdir. Kitabı olgunluk çağımızda yeniden okuduğumuzda, artık içsel mekanizmalarımızın bir parçasını oluşturan ve kökenini unuttuğumuz bu değişmez unsurları yeniden bulduğumuz olur. Yapıtın, yapıt olarak kendini unutturma, buna karşılık tohumunu bırakma gibi özel bir gücü vardır. O zaman klasiklere ilişkin verebileceğimiz tanım şu olacaktır:

3. *Klasikler, gerek unutulmazlıklarıyla varlıklarını duyurduklarında, gerek kolektif ya da bireysel bilinçdışı kılığına bürünüp belleğin katmanları arasında gizlendiklerinde, özel bir etki gösteren kitaplardır.*

Bu nedenle, olgunluk çağımızda, gençliğimizin en önemli okumalarına yeniden dönmeye ayracağımız bir zaman olmalı. Kitaplar aynı kalmışsa bile (ama onlar da değişen tarihsel bakış açısının ışığında değişirler), biz elbette değişmişizdir ve bu buluşma yepyeni bir olaydır.

Demek ki, ister “okumak”, ister “yeniden okumak” diyelim, önemi yok. Gerçekten de şöyle diyebiliriz:

4. *Bir klasiği her yeniden okuma, ilk okuma gibi bir keşif okumasıdır.*

5. *Bir klasiği her ilk okuma, aslında bir yeniden okumadır.*

Dört numaralı tanım, şunun bir sonucu olarak görülebilir:

6. *Bir klasik, söyleyecekleri asla tükenmeyen bir kitaptır.*

Buna karşılık, beş numaralı tanım daha açık bir ifadeye götürür bizi. Şöyle:

7. *Klasikler, bizim okumamızdan önceki okumaların izini üzerlerinde taşıyarak ve geçtikleri kültür ya da kültürlerde (ya da daha yalın bir dille, dil ya da görenekte) bıraktıkları izi peşlerinden sürükleyerek bize ulaşan kitaplardır.*

Bu, eski klasikler kadar, yeni klasikler için de geçerlidir. *Odyseia*'yı okuduğumda, Homeros'un metnini okurum, ama ne Odysseus serüvenlerinin çağlar boyunca edinegeldiği anlamları unutabilirim, ne de kendime “metin bu anlamları örtük olarak içeriyor muydu, yoksa bunlar birer ekleme, çarpıtma ya da sulandırma mı?” sorusunu sormamazlık edebilirim. Kafka'yı okurken, ikide bir duyduğumuz, yerli yersiz kullanılan “kafkaesk” sıfatının geçerliliğini kabullenmekten ya da reddetmekten geri duramam. Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar*'ını ya da Dostoyevski'nin *Cinler*'ini okuduğumda, bu kişilerin nasıl yeni kılıklara bürünerek bugün de karşımıza çıktığını düşünmekten kendimi alamam.

Bir klasiği okuma, ona ilişkin daha önceki imgemizle bağlantılı olarak bizde belli bir şaşkınlık yaratmalıdır. Onun için, bıkmadan usanmadan bir öneriyi yinelemek gerek: Doğrudan özgün metinler okunmalı, olabildiğince eleştirel kaynakçadan, açıklamalardan, yorumlardan uzak durulmalıdır. Orta

öğrenimin ve üniversite öğreniminin işlevi, bir kitaptan söz eden hiçbir kitabın, söz konusu kitaptan daha fazlasını söyleyemeyeceğini anlamamızı sağlamak olmalıdır; oysa tam tersine inanmamız için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Değerlerin tersyüz edilmesi çok yaygın bir durum: Buna bağlı olarak, giriş yazısı, eleştirel yorumlar, kaynakça, metnin söylemesi gereken ve ancak ondan daha çok şey biliyormuş edasına bürünen araçlar olmaksızın konuşmasına izin verilirse söyleyebileceği şeyleri gizlemek için bir tür sis perdesi gibi kullanılıyor. Buradan şu sonuca varabiliriz:

8. *Bir klasik, sürekli olarak kendisi hakkında bir eleştirel söylemler bütünü tahrir eden ama hep onları silkeleyip üzerinden atan bir yapıttır.*

Klasığın, bize bilmediğimiz bir şeyi öğretmesi gerekmez; bazen klasik yapıtta, hep bildiğimiz (ya da bildiğimizi sandığımız), ama ilk kez onun söylediğini (ya da her durumda, özel bir biçimde onunla bağlantılı olduğunu) bilmediğimiz bir şeyler keşfederiz. Bu da bir kökenin, bir ilişkinin, bir aidiyetin keşfin- de her zaman olduğu gibi, büyük bir tatmin duygusu veren bir sürprizdir. Bütün bunlardan şu tür bir tanım çıkarabiliriz:

9. *Klasikler, haklarında duyduklarımızla ne kadar bildiğimize inanıyorsak, gerçekten okuduğumuzda o kadar yeni, beklenmedik, benzersiz bulduğumuz kitaplardır.*

Doğal olarak bu, bir klasik, klasik olarak “işlev gördüğünde,” yani onu okuyanla kişisel bir ilişki kurduğunda olur. Kıvılcım çakmazsa, yapacak bir şey yoktur: Klasikleri görev duygusu ya da saygı nedeniyle değil, yalnızca sevgimizden ötürü okuruz. Okul dışında: Okul, insana belli sayıda klasiği az çok tanıtmak zorundadır; kişi daha sonra onlar arasından (ya da onları referans alarak) “kendi” klasiklerini tanıma olanağını bulacaktır. Okulun görevi, kişiye bir seçim yapmasını sağlayacak araçları vermektir; ama asıl önemli seçimler, dışarıda ve her tür öğrenimden sonra gerçekleşen seçimlerdir.

Ancak belli bir çıkar gütmeyen okumalarda, “senin” kitabın hâline gelecek olan kitapla karşılaşabilirsin. Çok iyi bir sanat tarihçisi tanıyorum, çok okumuş birisi; bütün kitaplar arasında, en sevdiği *The Pickwick Papers* (*Tuhaf Bir Serüven*) üzerinde yoğunlaşmış; her fırsatta Dickens’in bu kitabından espriler aktarır, hayattaki her olayla romanın sahneleri arasında bağlantı kurar. Yavaş yavaş kendisi, evren, gerçek felsefe, mutlak bir özdeşleşmeyle *The Pickwick Papers* romanının çehresine bürünmüştür. Bu yolla, çok yüksek ve iddialı bir klasik görüşüne ulaşıyoruz:

10. *Eski çağların tılsımları gibi, evrenin eşdeğeri biçimini alan bir kitaba klasik denir.*

Bu tanımla, Mallarme’nin düşlediği şekliyle bütünsel kitap fikrine yaklaşıyoruz. Ama bir klasik, aynı derecede güçlü bir karşıtlık, karşı sav ilişkisi de kurabilir. Jean-Jacques Rousseau’nun düşündüğü ve yaptığı her şeyi yürekten benimserim, ama hepsi de bende karşı konulmaz bir arzu uyandırır: Ona karşı çıkmak, onu eleştirmek, onunla kavga etmek. Mizaç düzleminde ona duyduğum kişisel antipati de işin bir parçası, ama bununla ilgili olarak tek yapacağım, onu okumamak olurdu, oysa Rousseau’yu yazarlarım arasında saymamazlık edemem. Öyleyse, şöyle diyeceğim:

11. *“Senin” klasiğin, kayıtsız kalamayacağım ve onunla bağlantılı olarak, hatta onunla karşıtlık içinde*

kendini tanımlamanı sağlayan yapıttır.

Niçin “klasik” terimini, eski-yeni, üslup, yetki ayırımına gitmeksizin kullandığıma bir açıklama getirmem gerektiği kanısında değilim. (Terimin içerdiği bütün bu anlamların tarihi için bkz *Einaudi Ansiklopedisi*, 3. Cilt, Franco Fortini imzalı kapsamlı “Klasik” maddesi.) Bu yazımda geliştirdiğim bakış açısı çerçevesinde klasiğin ayırt edici özelliği, belki de yalnızca bir “yankı” etkisinden ibaret: Eski yapıtlar için geçerli olduğu kadar çağdaş yapıtlar için de geçerli olan, ama şimdiden kültürel süreklilik içinde bir yeri bulunan bir etki. Şöyle diyebiliriz:

12. Bir klasik, öteki klasiklerden önce gelen bir kitaptır; ama önce ötekileri, sonra da bu kitabı okuyan kişi, hemen onun soykütüğü içindeki yerini fark eder.

Bu noktada, klasikleri okuma ile klasik olmayan öteki bütün okumaları nasıl ilişkilendirmek gerektiği gibi belirleyici bir sorunu daha fazla erteleyemem. Şu tür sorularla bağlantılı bir sorundur bu: “Kendi çağımızı daha derinlemesine anlamamızı sağlayan okumalar üzerine yoğunlaşmak yerine, niçin klasikleri okumalı?” ve “Güncelliğe ilişkin yayınlar çığının etkisi altındayken, klasikleri okuyacak zamanı ve zihin rahatlığını nerede bulacağız?”

Elbette, günlük “okuma vakti”ni yalnızca Lucretius, Lukianos, Montaigne, Erasmus, Quevedo, Marlowe, *Yöntem Üzerine Konuşma*, *Wilhelm Meister*, Coleridge, Ruskin, Proust ve Valery okumaya ayıran, biraz da Murasaki ya da İzlanda sagalarıyla oyalanan talihli bir kişi varsayabiliriz. Üstelik bunu yaparken, son yayınlar üzerine değerlendirme yazıları yazmak, akademik uğraşının bir parçası olarak kitap-yazı yayımlamak, süresi dolmak üzere olan sözleşmenin baskısı altında editörlük çalışmalarını yürütmek zorunda olmadığını da. Bu talihli kişi, perhizini her tür olumsuz dış etkiden korumak için, gazeteleri okumaktan uzak durmak, son çıkan romanın ya da son sosyolojik araştırmanın ayartısına asla kendini kaptırmamak zorunda kalacaktır. Böyle katı bir tutumun doğru ve yararlı olup olmayacağına bakmak kalıyor geriye. Güncellik bayağı ve küçültücü olabilir, ama gene de ileriye ya da geriye bakarken kendimizi konumlandıracağımız bir referans noktasıdır. Klasikleri okuyabilmek için, onları “nereden” okumakta olduğumuzu da belirlemek gerekir, aksi takdirde gerek kitap gerek okur zamansız bir bulut içinde yitip giderler. Demek ki, klasikleri okumadan en yüksek verimi elde eden kişi, o okuma ile bilinçli bir güncel yayın okuma dozu arasında denge kurabilen kişidir. Ve bu, zorunlu olarak dengeli bir iç huzurunu gerektirmez: Sabırsız bir sinirliliğin, “olacak iş değil!” dedirten bir doyumsuzluğun ürünü de olabilir.

Belki de ideal olanı, güncelliği, odamızda bize açık ve anlaşılır gelen klasikler söylemimizi sürdürürken, trafik tıkanıklıklarını ve ani hava değişikliklerini fark etmemizi sağlayan pencerenin dışındaki gürültü gibi duyumsamaktır. Ama çoğunluk klasiklerin varlığını, güncelliğin —sözelimi, sonuna kadar açılmış televizyonun— kuşattığı odanın dışındaki uzak bir uğultu gibi duyumsarken, az bir şey değil bu. Öyleyse, ekleyelim:

13. Güncelliği arka plandaki gürültü konumuna atma eğilimi gösteren, ama aynı zamanda bu arka plandaki gürültü olmadan yapamayan şey, klasiktir.

14. *En uyumsuz güncelliğin egemen olduğu yerde bile, arka plandaki gürültü gibi varlığını sürdüren şey, klasiktir.*

Şurası bir gerçek ki, klasikleri okumak, uzun süreleri, hümanist kültüre özgü uzun soluklu “kendini geliştirmeye vakit ayırma”yı (*otium*) tanımayan yaşam tempomuzla çelişir; durumumuza uygun bir klasikler listesi oluşturmayı asla beceremeyen kültürümüzün eklektizmiyle de çelişir.

Bu koşullar, Leopardi örneğinde eksiksiz olarak gerçekleşiyordu; çünkü yaşamını “baba ocağı”nda, babası Monaldo’nun miras bıraktığı olağanüstü kitaplıkla, Eski Yunan ve Latin klasiklerini okuyarak sürdürüyordu. Babasının kitaplığına bütün İtalyan edebiyatı ve Fransız edebiyatı eklenmiş, ama romanlar ve genel olarak yeni yayınlar bütünüyle bir kenara, kız kardeşi Paolina’nın ilgisine terk edilmişti (“şu senin Stendhal’in” diye yazıyordu kız kardeşine). Leopardi, bilim ve tarihe yönelik son derece canlı ilgileri için de hiçbir biçimde güncel olmayan metinlere başvuruyor; kuşların özelliklerini Buffon’dan, Frederick Ruysch’un mumyalarını Fontenelle’den, Kolomb’un yolculuğunu Robertson’dan okuyordu.

Bugün genç Leopardi’ninki gibi klasik bir eğitim, düşünülemez. Her şeyden önce, Kont Monaldo’nun kitaplığı çoktan dağılmış; klasik başlıkların izi kalmamış, buna karşılık yeni başlıklar bütün edebiyatlarda ve çağdaş kültürlerde çoğalarak kat kat artmıştır. Kendi ideal klasik kitaplığımızı yaratmaktan başka bir seçenek kalmıyor geriye; bence, bu kitaplığın yarısı, okuduğumuz ve bizim için önemi olan kitapları, yarısı da okumayı tasarladığımız ve bizim için önemli olabileceğini öngördüğümüz kitapları içermelidir. Sürprizler için, beklenmedik buluşlar için boş bir bölüm bırakmak koşuluyla.

Leopardi’nin İtalyan edebiyatından andığım tek ad olduğunu fark ediyorum. Kitaplığın dağılmasının bir sonucu bu. Şimdi, bütün yazıyı baştan yazmam, bir noktayı açıkça ortaya koymam gerekirdi: Klasikler kim olduğumuzu ve nereye vardığımızı anlamamızı sağlar; bu nedenle de İtalyanlar tam da yabancılarla karşılaştırmak için vazgeçilmez, yabancılar da tam da İtalyanlarla karşılaştırmak için vazgeçilmez bir nitelik taşırlar.

Sonra, yazıyı bir kez daha baştan yazmam gerekirdi, klasiklerin bir şeye “yaradıkları” için okunmaları gerektiği sanılmasın diye. İleri sürülebilecek tek gerekçe, klasikleri okumanın, klasikleri okumamaktan daha iyi olduğudur.

Ve birileri bu kadar çabaya değmeyeceği gibi bir itiraz getirecek olursa, Cioran’ı (bir klasik değil, en azından şimdilik; İtalya’da yeni yeni çevrilmeye başlayan çağdaş bir düşünür) alıntıluyacağım: “Baldıran hazırlanırken, Sokrates flütle yeni bir ezgi öğreniyormuş. ‘Ne işine yarayacak?’ diye sormuşlar. ‘Ölmeden önce bu ezgiyi öğrenmeye’ demiş.”

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da **@sobilorg** kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna **t.me/sobilorg** adresinden katılabilirsiniz.